

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 023.5:005.336.2:[004+316+37]:006.05

Цитування:

Бачинська Н. А. Професійна стандартизація: вимоги до компетентностей фахівця з бібліотечно-інформаційної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 3. С. 87–92.

Bachynska N. (2022). Professional standardization: requirements for the competences of a library and information specialist. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 87–92 [in Ukrainian].

Бачинська Надія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-3912-7108>
n.bachynska17@gmail.com

**ПРОФЕСІЙНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ: ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ
З БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СПРАВИ**

Мета роботи полягає в окресленні інформаційно-цифрових та соціально-освітніх компетентностей бібліотечно-інформаційного фахівця з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності у використанні цифрових технологій та відповідно до чинних нормативних документів і практики бібліотечної діяльності. **Методологія роботи** визначена такими методами, як інформаційний аналіз чинних Рамок цифрових компетентностей, Професійних стандартів діяльності фахівців, змістовий аналіз предметного поля дослідження – семантичний та логічний аналіз масиву документів (фахових наукових публікацій, контенту інтернет-ресурсів); гіпотетичний метод дав змогу на основі аналізу інформаційних ресурсів сформулювати актуальні компетентності бібліотечно-інформаційного фахівця. **Наукова новизна** дослідження полягає в обґрунтуванні актуальних компетентностей фахівця бібліотечно-інформаційної діяльності як підґрунтя розробки проекту Професійного стандарту. **Висновки**. Необхідність розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності потребує окреслення його інформаційно-цифрових та соціально-освітніх компетентностей з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності в застосуванні цифрових технологій. Аналіз широкого масиву інформаційних ресурсів бібліотек (сайтів, сторінок у фейсбуку, блогів, телеграм-каналів тощо), у яких представлено сучасний стан виконуваних бібліотекарями трудових функцій та дій, Рамок цифрових компетентностей наукових та науково-педагогічних працівників і Професійного стандарту педагогічного працівника, екстраполяція представлених у них даних на компетентнісне поле фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності дали змогу сформулювати інформаційно-цифрові, соціально-освітні та психолого-педагогічні компетентності фахівця. Особистісні компетентності фахівця сформульовано в межах завдань його професійного розвитку в цифровому середовищі, рефлексії та оцінювання рівня власної цифрової компетентності. Одержані результати щодо видів трудової діяльності та необхідних компетентностей сучасного бібліотечно-інформаційного фахівця можуть бути підґрунтям для заповнення структури проекту Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Ключові слова: фахівець з бібліотечно-інформаційної діяльності, професійний стандарт, компетентності, трудові функції.

Bachynska Nadiia,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Head of Department of Information Technology,
Kyiv National University of Culture and Arts

PROFESSIONAL STANDARDIZATION: REQUIREMENTS FOR THE COMPETENCES OF A LIBRARY AND INFORMATION SPECIALIST

The purpose of the article is to outline the information-digital and socio-educational competencies of a library and information specialist taking into account the interdisciplinary nature of library and information activities in the use of digital technologies and in accordance with current regulatory documents, as well as the practice of library activities. The research methodology is based on such methods as information analysis of the current Digital Competence Framework and Professional Standards of Specialists, content analysis of the subject field of the research subject – semantic and logical analysis of the document collection (academic papers, information content of Internet resources); the hypothetical method enabled us to formulate the relevant competencies of a library and information specialist based on the analysis of information resources. The scientific novelty of the research is to substantiate the current competencies of a library and information specialist as a basis for the development of the Professional Standard Project. Conclusions. The need to develop the Professional Standard of a library and information specialist requires an outline of the information-digital and socio-educational competencies of a library and information specialist taking into account the interdisciplinary nature of library and information activities in the application of digital technologies. The analysis of a wide array of library information resources (websites, Facebook pages, blogs, Telegram channels, and others), which present the current state of job functions and actions performed by librarians, the Framework of Digital Competences of scientific and academic and teaching personnel and the Professional Standard of teaching personnel, extrapolation of the presented data on the competence field of a library and information specialist made it possible to formulate the information-digital, social-educational and psychological-pedagogical competences of a specialist. The personal competences of a specialist are formulated within the scope of the tasks of their professional development in the digital environment, reflection, and assessment of the level of their own digital competence. The obtained results regarding the types of activities and the necessary competencies of a modern library specialist might be the basis for completing the structure of the Professional Standard of the Library and Information Specialist Project.

Keywords: *specialist in library and information activities, professional standard, competences, job functions.*

Актуальність теми дослідження. У схваленій Кабінетом Міністрів України Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації [5] однією з основних проблем, що потребують розв'язання, визначено відсутність єдиних підходів до визначення цифрових компетентностей у професійних стандартах та єдиних вимог до освітніх програм з розвитку інформаційно-цифрової компетентності фахівців різних професій.

У зв'язку із цим зазначимо, що за наявності здобутків у галузі стандартизації освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» поза увагою бібліотечної спільноти залишаються питання стандартизації професійної діяльності фахівця з бібліотечно-інформаційної справи.

Відповідно до Закону України «Про освіту» [4], професійний стандарт – це затверджені в установленому порядку вимоги до кваліфікації працівників, їх компетентності, що визначають роботодавці і які є основою для формування професійних кваліфікацій.

Професійний стандарт є елементом взаємодії ринку праці й освіти, містить детальний опис трудових функцій, виступає основою для формування кваліфікації, є інструментом для співвіднесення кваліфікації з Національною рамкою кваліфікацій, на основі професійного стандарту здійснюється розроблення стандартів освіти та освітніх програм.

Професійні стандарти використовують у сфері освіти для:

- розроблення освітніх програм / стандартів і навчально-методичних матеріалів для всіх форм та видів освіти, навчання працівників на виробництві, підготовки педагогічних / науково-педагогічних працівників;
- розроблення стандартів оцінювання результатів навчання, присвоєння здобувачам професійних кваліфікацій, оцінювання відповідності отриманих професійних кваліфікацій працівників, випускників закладів освіти;

- проведення процедур підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб;
- формування єдиних критеріїв оцінювання компетентностей здобувачів професійних кваліфікацій незалежно від шляхів (формальна чи неформальна освіта, неформальне чи інформальне (спонтанне) навчання) їх отримання;
- професійної орієнтації населення, зокрема учнів і студентів закладів освіти, працівників та безробітних [3].

Професійний стандарт бібліотечно-інформаційного фахівця поки що не представлений у переліку чинних професійних стандартів. Це виявляє суперечність між сучасною практикою бібліотечної діяльності, її багатофункціональністю, що значною мірою визначається впровадженням цифрових технологій, розвитком на їх основі нових функціональних видів діяльності і, відповідно, новими компетентнісними вимогами до бібліотекаря та складністю взаємодії ринку праці й освіти, розробки освітньо-професійних програм та оцінювання результатів навчання.

Отже, актуальним є окреслення трудових функцій і компетентностей фахівця бібліотечно-інформаційної діяльності в сучасному цифровому середовищі як підґрунтя для подальшої розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Стандартизація професійної діяльності бібліотечно-інформаційних фахівців сьогодні не перебуває в полі уваги українських дослідників. Більшою мірою увагу в різних аспектах звертають на чинні стандарти професійної освіти та власне компетентності, які мають бути сформовані в процесі навчання за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Питання стандартизації сучасної бібліотечно-інформаційної освіти предметно розглянуто в публікаціях А. Соляник [7 та ін.].

Суттєвим теоретико-методологічним підґрунтям для розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності можуть слугувати наукові праці, присвячені формуванню компетентностей бібліотечних фахівців. Так, у статті А. Гуменчука [1] окреслено вимоги до цифрових компетентностей Бібліотекаря 4.0, дослідження Т. Костирко [4] присвячене компетентності бібліотечного фахівця в контексті розвитку маркетингових комунікацій, у статті А. Соляник [6] визначено актуальні професійні компетентності для персоналу нової бібліотеки.

У цих та багатьох інших публікаціях дослідники визначають компетентності бібліотечного фахівця нового покоління як рушійну силу розвитку бібліотечної справи та засіб виконання

бібліотекою її соціальної місії.

Водночас швидкий розвиток практики бібліотечної діяльності, розширення функцій бібліотечного фахівця, а також формування на державному рівні вимог до цифрових компетентностей громадян України та професіоналів у різних сферах діяльності потребують подальших узагальнень та обґрунтувань.

Мета дослідження полягає в окресленні інформаційно-цифрових і соціально-освітніх компетентностей бібліотечно-інформаційного фахівця з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності у використанні цифрових технологій відповідно до практики бібліотечної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійні стандарти є документами, що надають найбільш повну й актуальну інформацію про вимоги до кваліфікацій, компетенцій, необхідних для виконання конкретних видів професійної діяльності.

Професійний стандарт в Україні регламентує Методика розроблення професійних стандартів, яку представило Міністерство соціальної політики України [3]. Методика передбачає, поміж інших параметрів, наведення переліку основних трудових обов'язків, знань, необхідних для виконання основної трудової функції.

Не зупиняючись на базовому переліку трудових функцій, притаманних бібліотечно-інформаційній професійній діяльності, основні з яких містяться в Національному класифікаторі України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», посадових інструкціях та іншій документації, маємо на меті окреслити компетентності бібліотечного фахівця, які стосуються його діяльності в цифровому середовищі.

На початку виявимо вимоги до цифрових компетентностей, базуючись на Рамках цифрових компетентностей, які запропонувало Міністерство цифрових трансформацій України.

У Рамці цифрових компетентностей для громадян України, розміщеній на порталі Дія. Цифрова освіта (<https://osvita.diiia.gov.ua/korysnyrosylanna>), зазначено, що Рамку цифрових компетентностей можна використовувати для програм навчання, тренінгів, освітніх курсів, спрямованих на підвищення рівня володіння цифровими компетентностями, а також з метою створення професійних більш деталізованих рамок цифрових компетентностей для основних професійних груп різних галузей економіки.

За відсутності Рамки цифрових компетентностей для бібліотечного працівника, для узагальнень необхідних компетентностей бібліотекаря як фахівця соціально-комунікативного профілю

звернімось до Рамки цифрових компетентностей педагогічного та науково-педагогічного працівника, Професійного стандарту педагогічного працівника (<https://register.nqa.gov.ua/profstandarts>), а також аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, присвячених проблематиці компетентностей сучасного бібліотечно-інформаційного фахівця. Виявлені трудові функції та цифрові компетентності інформаційно-технологічного й освітнього змісту екстраполюємо на предмет нашого дослідження як такі, що відповідають діяльності бібліотечно-інформаційного фахівця.

Поміж принципів розробки професійних стандартів визначено необхідність дослідження та аналізу поточної ефективної трудової (професійної) діяльності, яку підтверджує експертне опитування досвідчених працівників у певній сфері професійної діяльності [3].

З огляду на те, що такий аналіз здійснюється з формуванням робочої групи та застосуванням усіх необхідних процедур експертного опитування, зазначимо, що валідність пропонованих далі міркувань і висновків зумовлена аналізом широкого масиву інформаційних ресурсів бібліотек (сайтів, сторінок у фейсбуку, блогів, телеграм-каналів тощо), у яких представлено сучасний стан трудових функцій та дій, які виконують бібліотекарі, на основі чого можуть бути сформульовані необхідні компетентності.

Відповідно до практики діяльності бібліотечних фахівців у цифровізованому інформаційному середовищі доцільними вбачаємо такі загальні інформаційно-цифрові компетентності в *бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів*:

- здатність орієнтуватись в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності, що передбачає функціональну грамотність у використанні цифрових пристроїв, мобільних засобів комунікації, вміння настроювати та застосовувати цифрові пристрої для власних потреб у професійній діяльності, застосування основного програмного забезпечення цифрових пристроїв, вміння встановити та працювати з операційними системами, онлайн-сервісами, застосунками, файлами, інтернетом;

- здатність використовувати наявні та створювати за потреби нові цифрові інформаційні ресурси;

- здатність здійснювати аналіз, порівняння та критичне оцінювання достовірності й надійності джерел інформації;

- здатність розрізняти достовірні інформаційні джерела від шахрайських, пропаганду й інші маніпулятивні техніки;

- здатність досліджувати проблеми за допомогою сучасних цифрових засобів, працювати

з великими масивами даних, робити й презентувати висновки;

- здатність добирати, організовувати, обробляти, зберігати дані, інформацію та контент у структурованих цифрових середовищах.

Аналіз діяльності бібліотек свідчить про актуальність їх соціально-освітньої та просвітньої складових, задіяність у державних програмах подолання цифрової нерівності громадян.

Консультативні послуги, що надають бібліотеки у сфері розвитку цифрової грамотності громадян, організація і проведення таких заходів характеризуються спеціальними трудовими функціями, отже, потребують відповідних компетентностей, які мають бути унормовані в Професійному стандарті фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності. Трудові функції, які виконують у процесі такої діяльності, – ознайомче індивідуальне консультування громадян у галузі цифрових технологій, проведення заходів, спрямованих на розвиток цифрової грамотності, організація групових заходів з розвитку цифрової грамотності.

Такі трудові функції та дії передбачають здатності до:

- аналізу ринку цифрових продуктів та сервісів, освітніх і просвітницьких програм для розвитку цифрової грамотності громадян;

- розробки освітніх програм, інформаційно-освітніх заходів з розвитку цифрової грамотності різних категорій користувачів;

- аналізу й оцінки результативності наданих консультаційних послуг.

Поміж компетентностей, необхідних для виконання трудових функцій та дій з «цифрового» консультування, можна визначити:

- знання основних онлайн-сервісів з надання електронних послуг, портали державних послуг;

- знання вимог цифрової безпеки;

- уміння обирати спільно з користувачем освітні й інформаційні ресурси, що відповідають його потребам;

- перспективне планування інформаційно-просвітніх заходів, спрямованих на розвиток цифрової грамотності громадян, визначення їх пріоритетності.

У взаємодії з користувачами в процесі їх цифрового консультування актуальними постають психолого-педагогічні компетентності, що стосуються як користувача, так й особистісних характеристик бібліотечно-інформаційного фахівця:

- здатність визначати та враховувати в освітньому процесі цифрові й інші індивідуальні особливості користувачів;

- здатність формувати мотивацію та організувати пізнавальну діяльність користувачів;

- здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, керувати власними емоційними станами;

- здатність підтримувати користувачів з особливими потребами.

Важливою компетентністю бібліотечного фахівця є його *професійний розвиток у цифровому середовищі*, що передбачає використання цифрових джерел і ресурсів для постійного самовдосконалення, підвищення кваліфікації та навчання впродовж життя, вміння оцінювати ефективність, обирати та використовувати цифрові сервіси, курси й ресурси відповідно до потреб власного професійного розвитку.

Інноваційна діяльність сучасного бібліотекаря потребує оприлюднення та узагальнення набутого досвіду й результатів своєї діяльності. У зв'язку із цим суттєвою складовою є *науково-дослідницька діяльність бібліотечного фахівця*. У цьому контексті важливими компетентностями є здатність використовувати цифрові технології на різних етапах наукових досліджень, зокрема для пошуку наукових матеріалів (наукових видань, статей, монографій тощо) у відкритому інтернет-просторі, у наукометричних базах, у наукових бібліотеках (з відкритою реєстрацією та ЗВО, у якому навчається / працює); для пошуку даних, їх організації, якісного і кількісного аналізу та оцінювання на рівні, необхідному для інтегрування знань та розв'язування завдань у широких або мультидисциплінарних контекстах; вміння оформлювати за заданими вимогами та розмішувати особисті публікації у відповідних виданнях з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Для рефлексії та оцінювання бібліотечним фахівцем рівня власної цифрової компетентності йому необхідні знання відповідних сервісів та інструментів, готовність до рефлексії та вдосконалення професійних практик з використання цифрових технологій, до критичної оцінки й активного розвитку як власних цифрових професійних практик, так і практик свого професійного співтовариства.

Очевидно, необхідними для діяльності фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності є його соціально-комунікативні компетентності в цифровому середовищі: використання цифрових технологій для покращення організаційної комунікації з учасниками бібліотечно-інформаційних комунікацій, сприяння спільній розробці та вдосконаленню організаційних комунікаційних стратегій, адаптування розробленої комунікаційної стратегії до конкретної цільової аудиторії,

володіння технікою коректного спілкування та аргументованої дискусії онлайн, уміння створити тему для дискусії, групу (закриту та відкриту) для обговорення проблем з обраною користувачами або фахівцями тематики, долучитись до тематичних онлайн-груп, вміння керувати групою в соцмережі або менеджері.

Оскільки розробка Професійного стандарту є сукупністю значної кількості експертних процедур на всіх етапах формування його змісту шляхом вивчення фактичного стану та перспектив застосування виду трудової діяльності, вважаємо, що представлені міркування щодо видів трудової діяльності та необхідні компетентності сучасного бібліотечного фахівця можуть бути підґрунтям для заповнення компетентнісної складової проєкту Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні актуальних компетентностей фахівця бібліотечно-інформаційної діяльності як підґрунтя розробки проєкту Професійного стандарту.

Висновки. Необхідність розробки Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності потребує окреслення інформаційно-цифрових і соціально-освітніх компетентностей бібліотечно-інформаційного фахівця з урахуванням міждисциплінарності бібліотечно-інформаційної діяльності в застосуванні цифрових технологій.

Аналіз широкого масиву інформаційних ресурсів бібліотек (сайтів, сторінок у фейсбуку, блогів, телеграм-каналів тощо), у яких представлено сучасний стан виконуваних бібліотекарями трудових функцій та дій, Рамок цифрових компетентностей наукових і науково-педагогічних працівників, Професійного стандарту педагогічного працівника та екстраполяція представлених у них даних на компетентнісне поле фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності дали змогу сформулювати інформаційно-цифрові, соціально-освітні та психолого-педагогічні компетентності фахівця.

Особистісні компетентності фахівця визначено в межах завдань його професійного розвитку в цифровому середовищі, рефлексії та оцінювання рівня власної цифрової компетентності.

Одержані результати щодо видів трудової діяльності та необхідних компетентностей сучасного бібліотечного фахівця можуть бути підґрунтям для заповнення структури проєкту Професійного стандарту фахівця з бібліотечно-інформаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гуменчук А. Система цифрових компетентностей Бібліотекаря 4.0. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 2. С. 23–28.
2. Костирко Т. М. Компетентності бібліотечного фахівця нового покоління у контексті розвитку маркетингових комунікацій. *Вісник ОНУ. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2017. Т. 22, вип. 2. С. 305–315.
3. Про затвердження «Методики розроблення професійних стандартів»: наказ від 22.01.2018 № 74. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 лютого 2018 р. за № 165/31617. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM058842> (дата звернення: 15.06.2022).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179). С. 10–22.
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.06.2022).
6. Соляник А. А. Актуальні професійні компетентності для персоналу нової бібліотеки. *Нова бібліотека – відповідальність кожного*: зб. матер. Х Львів. міжнар. бібл. форуму. Київ, 2019. С. 28–30.
7. Соляник А. А. Сучасні проблеми стандартизації бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: європейські орієнтири*: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (сміт Славське Львів. обл., 01–04 берез. 2017 р.). Київ: УБА, 2017. С. 11–16.

References

1. Ghumenchuk, A. (2020). Librarian's digital competence system 4.0. *Visnyk Knyzhkovoji palaty*, 2, 23–28 [in Ukrainian].
2. Kostyrko, T. M. (2017). Competencies of a new generation library specialist in the context of the development of marketing communications. *Visnyk ONU. Bibliotekoznavstvo, biblioghrafoznnavstvo, knyghoznavstvo*, 2, 305–315 [in Ukrainian].
3. About education: Law of Ukraine activity from September 5, 2017, 10–22 [in Ukrainian].
4. On the approval of the Methodology for the development of professional standards activity from February 13, 2018. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/TM058842> [in Ukrainian].
5. On the approval of the Concept of the development of digital competences and the approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021, № 167-p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Soljanyk, A. A. (2019). Actual professional competences for the staff of the new library. A new library is everyone's responsibility: Proceedings of the X Lviv International Library Forum, 28–30 [in Ukrainian].
7. Soljanyk, A. A. (2017). Modern problems of standardization of library and information education in Ukraine. Modern information and library education: European guidelines: Proceedings of the VII International science and practice conference, 11–16. Kyiv: UBA [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.07.2022
Отримано після доопрацювання 15.08.2022
Прийнято до друку 22.08.2022